

УДК 069:94:355/359](477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.40>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНИХ МУЗЕЇВ (КІМНАТ БОЙОВИХ ТРАДИЦІЙ) У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Турчак О.В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету фізичної
культури імені Івана Боберського
<https://orcid.org/0000-0002-1806-5289>

Надрага М.С.,

кандидат історичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник НДЛ (військово-історичних
досліджень) НЦ СВ НАСВ
<https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>

Гузенко І.І.,

старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Львівського державного університету фізичної
культури імені Івана Боберського
<https://orcid.org/0000-0003-0822-065x>

Турчак О.В., Надрага М.С., Гузенко І.І. Нормативно-правова база з організації діяльності військово-історичних музеїв (кімнат бойових традицій) у Збройних Силах України.

У пропонованій статті проаналізовано нормативно-правову базу у сфері організації та діяльності військово-історичних музеїв (кімнат бойових традицій) у Збройних Силах України. Констатовано, що діяльність військово-історичних музеїв базується на законах України, що регламентують діяльність музейної справи загалом, нормативно-правових актах Міністерства культури та інформаційної політики України, а також Міністерства оборони. Базовим нормативно-правовим актом у сфері функціонування військово-історичних музеїв в Україні є Закон України «Про музеї та музейну справу». Хоча у початковій редакції цього Закону не було передбачено військово-історичних музеїв, як окремого виду. Він фіксується лише у 2009 році.

Галузевим нормативно-правовим актом у сфері функціонування військово-історичних музеїв є Наказ Міністра оборони України 2019 року, яким затверджено Інструкцію з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України. Зазначено, що затверджена Інструкція усуває окремі не врегульовані аспекти проблеми, однак, і вона не позбавлена певних недоліків.

Проаналізовано структуру та особливості діяльності військових музеїв у Збройних Силах

України, їх функції та завдання. Зокрема, звернуто увагу на функціонування Національного військово-історичного музею України як головного у системі музеїв Збройних Сил.

Оскільки, як передбачено Інструкцією, унормування діяльності музеїв здійснюється статутом або положенням, що затверджується наказом Міністерства оборони, стверджується про наявність Положення про Центральний музей Збройних Сил України (у 2010 році перейменовано у Національний військово-історичний музей України), затверджене Наказом Міністра оборони України у 1996 році, котре є типовим для аналогічних установчих документів інших музейних установ системи.

Ключові слова: військово-історичні музеї, музеї бойових традицій, кімнат бойових традицій, Збройні Сили України, Міністерство оборони, Інструкція, музейні установи, музейні утворення.

Turchak O., Nadraha M., Huzenko I. Regulatory and legal framework for the organization of military-historical museums (rooms of combat traditions) in the Armed Forces of Ukraine.

The article deals with the analysis of Regulatory and legal framework for the organization of military history museums (rooms of combat traditions) in the Armed Forces of Ukraine. It was established that the activity of military-historical museums is based on the laws of Ukraine, which regulate the activities of the museum business in general, normative legal acts of the Ministry of Culture and Information Pol-

icy of Ukraine, as well as the Ministry of Defense. The basic normative legal act in the field of operation of military-historical museums in Ukraine is the Law of Ukraine "On Museums and Museum Matters", though the initial version of this Law did not provide for military-historical museums as a separate type. It is recorded only in 2009.

The 2019 Order of the Minister of Defense of Ukraine approving the Instruction on the organization of the activities of military museums, museums (rooms) of military traditions in the Armed Forces of Ukraine is a sectoral regulatory act in the field of operation of military-historical museums. It is noted that the approved Instruction eliminates certain unsettled aspects of the issue; however, it is not devoid of certain shortcomings.

The structure and peculiarities of military museums in the Armed Forces of Ukraine, their functions and tasks have been analyzed. In particular, attention was paid to the functioning of the National Military Historical Museum of Ukraine as the main one in the system of museums of the Armed Forces.

Since, as stipulated in the Instruction, the normalization of museum activity is carried out by a statute or regulation approved by an order of the Ministry of Defense, it is claimed that there is a Regulation on the Central Museum of the Armed Forces of Ukraine (in 2010 it was renamed the National Military Historical Museum of Ukraine), approved by the Order of the Minister of Defense of Ukraine in 1996, which is typical for similar founding documents of other museum institutions of the system.

Key words: military-historical museums, museums of military traditions, rooms of military traditions, Armed Forces of Ukraine, Ministry of Defense, Instruction, museum institutions, museum formations.

Постановка проблеми. Важливим засобом проведення військово-історичної та виховної роботи у Збройних Силах України є діяльність військово-історичних музеїв, котрі, зокрема, покликані надавати допомогу військовим командирам та їх заступникам щодо підготовки підпорядкованого особового складу до належного виконання поставлених навчальних та бойових завдань, підготовки до збройного захисту держави тощо. З огляду на це, детальне унормування їх діяльності є запорукою виконання визначених завдань. А дослідження нормативно-правової бази забезпечення функціонування цих установ є актуальним завданням для історичної та історико-правової науки.

Метою дослідження є аналіз правових підстав стосовно організації діяльності військово-історичних музеїв (кімнат бойових традицій) у Збройних Силах України.

Стан опрацювання проблематики. Інтерес до історико-правового аналізу процесів засну-

вання та функціонування військово-історичних музейних установ в українській науковій літературі є значним та закономірним. Однак, дослідники, здебільшого, вдавалися до фрагментарного аналізу нормативно-правової бази організації їх діяльності, значну увагу приділяючи власне особливостям функціонування цих установ. Серед них Бідний В., Бойко В., Карпов В., Котвіцький В., Кушнір Л., Машталір В., Міненко Л., Паліса С., Пашкова О. та ін. Таким чином, питання правових засад окресленої сфери є малодослідженими.

Виклад основного матеріалу. Ведучи мову про нормативно-правову базу функціонування військово-історичних музеїв у Збройних Силах України, слід відзначити, що ці установи у своїй діяльності керуються нормативними актами Міністерства оборони України і Міністерства культури та інформаційної політики України у межах чинного законодавства. Серед інших, це Закони України: «Про культуру» [1], «Про музеї та музейну справу» [2], «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [3], «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [4], «Про охорону культурної спадщини» [5], «Про державні нагороди України» [6], «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» [7], Цивільний кодекс України [8], тощо.

Базовим нормативно-правовим актом у сфері функціонування військово-історичних музеїв в Україні є Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 року в редакції від 25.09.2020 року.

Основними напрямками діяльності музеїв, у тому числі і військово-історичних, серед іншого є науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України.

Слід відзначити той факт, що в початковій редакції чинного Закону серед видів музеїв не було передбачено військово-історичних. Такий вид музеїв, серед історичних, був передбачений лише у редакції Закону 2009 року. Військово-історичні музеї розглядаються як підвид історичних музеїв [2].

Військово-історичні, як і інші музеї, можуть мати різну форму власності, передбачену законами. Їх засновниками можуть бути органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи. Вони мають статус юридичної особи, крім тих, що створюються і діють у складі підприємств, установ, організацій та

закладів освіти, такі музеї не підлягають державній реєстрації.

Серед галузевих нормативно-правових актів у сфері функціонування військово-історичних музеїв слід згадати Наказ Міністра оборони України № 374 від 10 липня 2019 року «Про затвердження Інструкції з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України» [9]. Чинному наказу передували накази Міністра оборони «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України» № 343 від 17 липня 2018 року [10] та «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв та музеїв (кімнат) бойової (трудової) слави у Збройних Силах України» № 95 від 06 березня 2002 року [10]. Воно і було першим документом, що регламентував організацію діяльності військових музеїв і музейних утворень, визначав їх правовий статус, функції, завдання та основні напрями роботи.

Затвердження згаданої Інструкції Наказом Міністра оборони України було здійснено відповідно до Закону України «Про музеї та музейну справу» і Указу Президента України Л. Кучми від 22 березня 2000 року № 489 «Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України» [12] та з метою удосконалення діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України, підвищення їх ролі у військово-патріотичному вихованні, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури у військовій сфері, залучення особового складу Збройних Сил, громадян України до надбань військової національної, історико-культурної спадщини. Проте, сам Указ Президента стосується розвитку усієї музейної справи в Україні. Документом передбачалося виділення Міністерствами необхідних коштів для забезпечення діяльності підпорядкованих їм музейних закладів, оновлення обладнання, технічних засобів та поповнення їх колекцій.

Інструкція передбачає декілька видів музейних установ у Збройних Силах України: військові музеї, їх філії, музеї (кімнати) бойових традицій. Останні трактуються як музейні утворення.

Важливим твердженням є положення про те, що діяльність музеїв є складовою військово-історичної та виховної роботи у Збройних Силах України. Одним з найважливіших їх завдань є надання дієвої допомоги командирам та їхнім заступникам щодо мобілізації особового складу на сумлінне виконання навчальних і бойових завдань, готовності до збройного захисту держави, сприяти розвитку музейної справи та військово-історичної науки.

На військові музеї покладаються культурно-освітня, науково-дослідна, інформаційно-до-

відкова функції тощо. Відповідно їх діяльність спрямована на виявлення, збір, збереження та всебічне дослідження предметів музейного значення, об'єктивне відображення в експозиції військово-історичних та соціальних процесів, подій та явищ, сприяння бойовій підготовці, науковій, навчально-педагогічній, виробничій та іншій діяльності Збройних Сил України, що здійснюється шляхом проведення культурологічної роботи та військово-патріотичного виховання.

Окремим аспектом також є і науково-дослідна робота з вивчення військово-історичних процесів. Вона включає розробку наукової концепції музеїв, дослідження музейних предметів, проведення соціологічних досліджень, видання наукових праць з військової (воєнної) історії та питань музеєзнавства, матеріалів науково-практичних заходів, періодичних видань та інших матеріалів.

Культурно-освітня робота музеїв здійснюється у формі проведення різного виду екскурсій, лекцій, доповідей, бесід, конференцій, тематичних вечорів, уроків мужності, зустрічей з ветеранами, днів зброї, бойового прапора, військової слави, заходів, присвячених визначним військово-історичним датам і подіям, функціонування музейних гуртків та клубів, днів відкритих дверей, музейних свят, виставок, показів документальних фільмів тощо. Ця робота має сприяти утвердженню славних бойових традицій військ (сил), патріотичному, моральному та естетичному вихованню, підвищенню культурного та освітнього рівня військовослужбовців, громадян України, мати позитивний вплив на виконання особовим складом завдань бойової підготовки, готовність до виконання свого конституційного обов'язку, пропагувати військову (воєнну) історію України.

Окрім цього музеї проводять експозиційну, науково-фондову та видавничу роботу. Видавнича робота покликана пропагувати досягнення військово-історичної науки та музейної практики, ознайомлювати з музейними предметами та колекціями, популяризувати музейну діяльність.

Позитивним є наявність положення про те, що музеї, котрі є структурними підрозділами військових частин, установ та організацій, які входять до сфери управління Міністерства оборони України, утримуються відповідно до законодавства, відповідно їх фінансування здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством. Зокрема, попереднім Положенням визначалося, що такого роду музеї утримуються за їх кошторисами.

Поряд з історичними музеями (у попередньому Положенні – військово-історичні), що становлять основу усієї військово-музейної мережі, у Зброй-

них Силах України можуть бути створені також науково-технічні, літературні, художні тощо (архітектурні музеї не фігурують у новій Інструкції).

Згідно чинного законодавства військово-історичні музеї покликані документувати історію війн, військового мистецтва, розбудови Збройних Сил України, зброї, військової техніки, обмундирування, спорядження, знаків розрізнення, військової думки, бойовий шлях військових частин, установ та організацій, діяльність визначних воєначальників, національних героїв тощо. Науково-технічні музеї документують історію розвитку військової техніки, літературні музеї – історію і сучасний розвиток військової літератури, художні музеї відображають історію розвитку образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Головним у системі військово-історичних музеїв є Національний військово-історичний музей України, що діє на підставі власного статуту і згідно із законодавством на нього покладено обов'язок сприяння розвитку музейної справи у Збройних Силах України. Він також веде облік всіх музеїв Збройних Сил.

Окрім нього, передбачені головні військові музеї видів Збройних Сил, окремого роду військ (сил).

Важливим є нормативне закріплення гарантій забезпечення будівлями (спорудами) музеїв та музейних утворень.

Зазначаємо, що чинною Інструкцією більш чітко урегульовано процедуру створення, реорганізації та ліквідації музеїв у порівнянні з Положенням 2018 року. Мова йде про те, що такі музейні утворення як музеї бойових традицій створюються у з'єднаннях, військових навчальних закладах, а кімнати бойових традицій – у військових частинах, установах, організаціях. Хоча, на нашу думку, слід було розмежувати терміни «музеї бойових традицій» та «кімнати бойових традицій» найперше у п.2 розділу першого «Загальні положення».

Штатні музеї створюються Міністром оборони України за поданнями командувачів видів Збройних Сил України, відповідних командирів, погодженими з Департаментом військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України або Головним управлінням морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України.

Виходячи з того, що безпосереднє керівництво практичною діяльністю музеїв здійснюють органи морально-психологічного забезпечення, які визначають зміст і напрями діяльності музеїв, доцільним було б погодження подань про їх створення Головним управлінням морально-психологічного забезпечення та Департаментом військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України, зважаючи на те, що він здійснює загальне керівництво музейною справою у Збройних Силах України.

Створюючи музей, засновник повинен забезпечити формування музейного зібрання, матеріальну базу, умови його охорони, фінансування кадровий склад та роботу за розкладом.

Організаційна структура і чисельність військово-вослужбовців та працівників військових музеїв визначаються штатами військових музеїв, а музейних утворень – штатами військових частин, структурними підрозділами яких вони є.

Філії музеїв не є юридичними особами, а музейні утворення, що створюються у військових частинах, можуть діяти як їх структурні підрозділи або на громадських засадах та створюватися рішенням відповідних командирів (начальників).

Регламентация діяльності музеїв здійснюється статутом або положенням, що затверджується наказом Міністерства оборони. Державна реєстрація музеїв відбувається відповідно до чинного законодавства, а музейні утворення державній реєстрації не підлягають.

Інструкцією також передбачено перелік музейної документації, порядок формування музейного фонду, порядок призначення та кваліфікаційні вимоги до керівників військових музеїв і національного військового музею, приймання та звільнення з роботи працівників музеїв та музейних утворень, що є працівниками Збройних Сил України, а також їх правовий і соціальний захист згідно чинного законодавства.

У головних військових музеях можуть створюватися такі органи самоврядування як – вчені, художні, методичні, реставраційні, редакційно-видавничі ради тощо.

Для розробки пропозицій і практичних рекомендацій щодо розвитку музейної справи у Збройних Силах при Департаменті військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики створюється музейна рада з визначеним колом представників органів військового управління, навчальних, наукових та музейних установ Міністерства оборони.

Ведучи мову про нормативно-правову базу музейної діяльності в Збройних Силах, слід згадати про Наказ Міністра оборони України генерала армії України Кузьмука О.І. «Про затвердження Положення про Центральний музей Збройних Сил України» № 260 від 12 вересня 1996 року [12]. У 2010 році музей перейменовано у Національний військово-історичний музей України [13]. Затверджене Положення стало типовим для інших музейних установ Збройних сил України.

Висновки. Таким чином наявна нормативно-правова база щодо організації діяльності військово-історичних музеїв (кімнат бойових традицій) у Збройних Силах України є достатньо повною. Однак, окремі її положення потребують удосконалення та осучаснення з урахуванням комплексного підходу до визначеної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закони України «Про культуру» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
2. Закон України «Про музеї та музейну справу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
3. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>. (дата звернення: 15.08.2022).
4. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>. (дата звернення: 15.08.2022).
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. (дата звернення: 20.08.2022).
6. Закон України «Про державні нагороди України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
7. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
8. Закон України «Про цивільний кодекс України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 15.08.2022).
9. Наказ Міністерства Оборони України «Про затвердження Інструкції з організації діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0864-19#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
10. Наказ Міністерства Оборони України «Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій у Збройних Силах України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0343322-18#Text>. (дата звернення: 10.08.2022).
11. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/489/2000#Text>. (дата звернення: 15.08.2022).
12. Міненко Л. Нормативно-правове забезпечення науково-фондової роботи Національного військово-історичного музею України URL: https://www.researchgate.net/publication/334250468_Normativno-pravove_zabezpecenna_naukovo-fondovoi_roboti_Nacionalnogo_vijskovo-istoricnogo_muzeu_Ukraini. (дата звернення: 10.08.2022).
13. Національний військово-історичний музей України: історія створення URL: <http://nvi-mu.com.ua/pages/view/18>. (дата звернення: 10.08.2022).